

ТАЊА КРАГУЈЕВИЋ

БЕСКРАЈ НА ДЛАНУ, ИЛИ ЖИВОТ СМИСЛА
У ПОЕЗИЈИ АНЕ РИСТОВИЋ

Песма је болан и радостан добитник – ако кажеш „срцу да буде срце”. Проход из прошлости у будућност, са увек присутним осећањем да је властити залог нешто лично дато, нешто одузето.

Спознаја себе и света, где соба-свет постаје „Соба мог живота”, како гласи наслов песме америчке песникиње Ен Секстон (Anne Saxton, 1928 –1974), препуна назнака оне модерне згуснутости и зебње коју читају и зидови, и предмети, и четрдесет осам дирки писаће машине, „свако око никад затворено”, из којих се чита надвлађујућа сила живота, страх и неспокојство: „Свакога дана, храним ја онај свет тамо / мада птице експлодирају / десно и лево. Храним и овај свет овде унутра, / нудећи столу псеће бисквите. / Међутим ништа није што се чини да јест. / Моји предмети сневају и носе нове костиме, / Приморани, чини се свим речима мојих руку / и морем које ми удара у грлу” (*Анџолоџија америчке поезије 1945–1994*, прев. Дубравка Поповић Срдановић, прир. Срба Митровић, Светови, Нови Сад 1994, 133–134).

Постоји у песничком говору Ане Ристовић тај лични тон, непатворене искрености, огољења и најделикатнијих тренутака интиме. Тај лепо, племенити песнички его, који заблиста у тренуцима пронађене осаме, или се ослобађа у додиру са музиком, пејзажима и изненада пронађеним осећањем слободе – тамо „где вода се среће с другом водом” – како каже у песми тог назива Рејмонд Карвер, један од најутицајнијих прозних писаца и песника деведесетих година прошлог века. Или кад у истој песми каже „Волим све што ме увећава”. Но, у провокативност оваквих стихова спада и спонтано уплетена нијанса – и у најхармоничнијој слици, или у трену који „увећава” промине Анин анђеоски сенком.

Убод реалности – или, сама суштина нечега што је дијалектика песничке модерности. Реалност, која је увек потрага за изгубљеним, колико и „за оним што увећава”.

У још ужем – интравенозном плану поезије – то је потрага за идентитетом, личним, и песничким, који су, чини се, у кризама епоха, посебно испреплетани, где и моћ фикције – тако драга ствараоцима – јесте у основи потраге за збиљски талогом искуства: „Занимају ме приче засноване на стварном животу”, каже Карвер. Што речено стиховима песме „Венеција”, гласи – „и ружа у твојој руци. / И историја” – чиме је, по многи пут, истакнута карверовска стваралачка одлучност да се реалност испише као комплексније знање, лепота, и узнемирујући њен ехо, што чини дух и збирно место сваког „новог таласа” у поезији, без обзира са које стране океана допирао. И као што у својих „Пет лекција о писању”, 1986, каже:

Оно што се запази, крајичком ока, у пролазу, а онда тај оживљени опажај постаје нешто што ће обасјати тренутак и само можда га трајно закључати у читаочевој свести.

Читање погледом тако представља значајно, готово случајношћу иницирано место путовања, опажај који се креће у неслућено нарастајућем смеру. Као место загрљаја са неким „ко познаје вредност ствари”. На том трагу је и Ана Ристовић, када у својим стиховима каже: „У седамнаестој, сладила су ме *Писма Нори* / у двадесетој, поверовах у говор, вођена *Уликсом* / Данас, мислим на стварни живот” (*Уже од њеска*, Градац, Чачак 1997, 65).

А шта би стварносније у поезији било од Карверове двојности: „и историја, и ружа”. Све је ту: и наслеђена прошлост, библијска, митска, и она управо живљена у једној од својих трансформација. Та крхка грађа тренутка, и Ружа – сећање на непролазност у још једном просјају цветања. Суму те двојности ништа ефектније ни потпуније, у својој сажетости, и поетичком рафинману, не може исказати до поезија, што у неколико стихова сажима крајности егзистенцијалног и историјског бића, поетско и филозофско поимање постојања – оно наслеђено, што постаје прелазно, покретно добро, са обележјем усуда, и лепоте. Нечега од чега се настојимо заштити, и онога што морамо одбранити. Трајно место певања, коме је читав поетски двадесети век дао своје оболе и маестралне тренутке, а чије генезе и посебне одлике, у европских и америчких песника напосе, као да у свој модерности своје филозофске и поетске опсервације сажимају и стихови Саше Радојчића (1963), у амбивитету и креативној сливености ових опрека, које исказује његова антологијска „Космолошка скица” (*Дуге и крајке њесме*, Градска

библиотека „Владислав Петрковић Дис”, Чачак 2015, 79): „Свет је саздан / Од успомена / А оне од слика / И речи // Створивши човека / Скоро по лику своје / Бог му даде свет / И бригу и наду // Сада тај плахи човек / Речима кроз бригу / Сликама храни наду / Пастир света // Без намере песник”.

„Без намере песник” – може бити свако, обичан човек, са осећањем „бриге и наде”. Но без сумње и проносилац стваралачког коцепта, и посебног осећања света, које тражи управо песника да, у привидној једноставности свог језика, тај свет сачува, изнова га успостави, одмеравајући добитну страну свог реалног удела у тренутку, у савременом часу, колико и тежину, рекапитулирајућу снагу и тугу изгубљеног. Имагинарно ту престаје да буде „измишљено”, оно има свог пастира и следбеника, који се буди у праоснови и констелацијама свог културолошког бића, свеједно што су оне упадљиво осиромашене у времену које реално живи. „Без намере песник” постаје генини наследник те сложене визије, али и стварни песник, који за њу тражи песничке модусе опстанка у савременом свету и језику – у песничкој *шворби светиа*, која не може без меморије, без слика, и без речи.

У бескрајно уској пукотини „између оног што је било и оног што ће бити”, у песми „Острво Болко”, пребива наине онај тајанствени, преживели део, ембрион живота и стварања, једнако као и у Аниној песми „Тускул”. Из њега пак спектри виђења, различити модалитети песничког гласа и обликовања, наративних лирских тонова или пунозначне сажетости лирског стиха свих Аниних књига. Ни у једном тренутку он не носи искључиве и доминантне призвуче свог архаичног прототипа – напротив, у потпуности је обавијен култивисаним, у исти мах веома савременим језиком. Пре је то готово подсвесно присећање оживело пред незаобилазном реалношћу пукотине, сложене неизвесности, у којој се буди креативна мотивација – да се понешто изнесе из процепа разлистаних непоузданости, да се она готово огледалски ухвати, али у исти мах да се у неограниченом простору, нове, животне и откривалачке слободе, и сопствене имагинације, оствари и као контраплан збиље, у микропростору остворене реалности, у ономе што је створено, сачувано – што уметника чини вишеструко живим. Тако и пукотина из песме „Острво Болко”, и њен шкрипут диспаратности и неусклађености основних планова, постају предуслов осећања пуноће и хармоније онога што означава наслеђе духовних региона, што подстиче и храни фрагменте модерног наслеђа – у свету у коме се будимо и који не хаје за благотворни одах и наду наших снова, чак их ни не распознаје.

У бескрајном простору разлиставања зебње и јасних стварносних репера нема бољег примера (и могућег узора за читаву серију песама Ане Ристовић) од песме „Страх” Рејмонда Карвера, настале у претходној песничкој епохи, али и данас пунозначне, веродостојне, и мотивишуће. Налик набрајању страхова, она у суштини не заобилази оне који сваки човек осећа свакодневно, настојећи да о томе не мисли: „Страх од падања у сан, ноћу / Страх од несанице”; „Страх од телефона који звони у глуво доба ноћи. / Страх од електричних олуја”; „Страх да се овај дан не заврши вешћу о некој несрећи. / Страх од буђења и открића да си отишла. / Страх од немања љубави и страх од недовољне љубави”; „Страх од смрти. / Страх од предугог живота.” И на крају, изнова: „Страх од смрти. / То рекох” (*Анџолођија америчке поезије 1945–1994*, 191–192). Но ту су и посебни страхови: „Страх од прошлих узлетања. / Страх од садашњих летова”; те потом и Страх од узнемирености; Страх од психолошких типова; Страх од конфузије; „Страх да ће се оно што ја волим показати смртоносно за оне које волим.” Свакидашњи, али опет и несвакидашњи страхови, на којима је саздано биће човека, биће времена – страх од нечег по себи смртоносног, и страх од убитачног; страх од Времена у које је уплетено и оно посве присутно конкретно време, конкретног човека, „песника без намере”. И завршни стих, који понавља, на сасвим једноставан начин, ту необичну мешавину страхова страхом од сваковрсне смрти у свим видовима нестајања понаособ, али и времена, и света – метафорички скупљење различитости у дефинитивности, запечаћене љуском Судбином, у завршници песме: „Страх од смрти / То рекох”. Сва поетска имагинарност исткана је и исказана самим поретком унутар песме – кратким, у даху изреченим референцама, које нису чак ни слике, већ подсвест, осећај и примисао – а с друге стране се може рећи како од ових стихова и нема снажнијег, карверовског ослонца на реалност.

А ништа делотворније није утицало на зрелу фазу Аниног песништва од „берлинских песама” нове збирке до реалност сама. Берлин, град историје, историјских окршаја, Берлин зида, преграда између историјског и садашњег, заборављено а опет, прећутно, присутног, јер пролазак берлинским полочником и поред зграда које носе трајни жиг са именима убијених, страдалих, поред наизглед спокојних домова, пред чијим улазима „као да разгрћеш све саме црне завесе”, јасно казује да историјско око види дубље. Као да се сви страхови који лебде у песмама Ане Ристовић, раније фазе, могу ту читати као страх од заорава који тамним завесама заклања и поништава оно значење које развија Анина поезија – ничим необјашњиво и неодбрањиво страдање невиних, црне тачке историје.

И нови поглед на савременост, новоизнегованих лажних неопходности, искрсава посвуда, попут продавница мобилних телефона, као неко „будуће гробље”, чију симболичну ознаку чине тамне равне плоче, иза којих стоји поништена веза са реалним светом, и „где је Сваки додир другог / осуђен на пропаст”. Та тескобност границе, два света, историје и модерности створене на појму лагодности „седења у излогу” (песма „Излог”, *Руке у рукама*), чијој стакленој равнини песникиња супротставља пуни рафинман и богатство унутрашњег света, који у спољашњем једва налази простор своје афирмације, свеједно што представља саму димензију опстанка: „У излогу никада неће бити човек који / мисли, сања и који само дише”.

Анина прича, која тражи изгубљено управо усамљеничким лутањем субјекта, израженим сензибилитетом уметника, наставља се поглављима деликатне потраге за пуним идентитетом слободног људског бића – исписаним у знаку тако карактеристичне двојности. С једне стране, то је неизбежан, спонтан, у даху предочен кроки свакодневља, с друге пак тек отворена кутија неистраженог, недосегнутог, скривеног, у ко зна ком часу остваривој другој реалности, која настаје тек из једнако спонтане пуноће властитости онога који види и зна више. Потрага за „лирским субјектом” (*Лирски субјект; молим и две ѿанке кафе*, из њене раније поезије), недостајућим јунаком ове мале песме, постаје напоредна страна приче о разгледницама наших постојања, али и кључни, превасходни аспект певања, коме песникиња води колико себе – савременог житеља ове планете и овог века – толико и читаоца.

Луцидност Анине поезије показује сву замршеност тог пута – уплетеног у више реалности у исти мах. Њено *Око нуле* (Повеља, Краљево 2006), посебно избором у књизи *П. С.*, песничке мотиве остварује и разлистава, између осталог, и као каталог забуна и страхова. То више није картографија њених путовања и рефлексива („Север”, „Северозапад”, „Југоисток”, из *Живоћа на разгледници*) већ температурно померање – од минус један, преко нуле до плус један – и двојни пут развијања спољашњих и унутарњих клима, угрожавајуће или оживљујуће тачке опстајања у за/датом часу, и у Времену. Лирско Ја, или Ја напосе, ту је пред изазовима, на сталној проби, пред императивом и изазовношћу пустоловине зване Живот.

Песникињина листа страхова у одељку – „1” у том смислу је значењски веома индикативна – у исти мах је страх од неприпадања и отуђења (поетски разрађени мотиви страха од природе, од пролећа, од близине) колико је, као опозит, и страх од рутине, страх од самоће, и можда највиши од страхова – страх од одсуства,

који ће у делу „0” наследити још изразитији, попут врха у могућој градацији – страх од себе. Јер, ако се у првом делу књиге, уроњеном у вокабулар страхова, може приметити плима, готово инвазија „спољашњости”, онда је разумљиво и постављање контраплана, који чини да страх од „одсуства” буде ваздаприсутно, или готово интуитивно у ове стихове уграђено кључно питање где сам, ко сам Ја, тачка искушавања сваког идентитета, напосе лирског Ја, чије се потребе, сензибилна мрежа, дилеме и разрешнице, налазе на другој тачки осматрања и виђења, на позицији посве другачијој од инвазије спољашњег и општег.

Сукоб мноштва и појединачности, „свега”, спрам којег стоји тек рањивост оног „један”, у конвенционалном разазнавању близак нули, управо је предуслов да се оснажи и искаже лирско биће, сред прекаљујућих контроверзи, које на посебан начин изражава један необичан појам скован у наслову Анине песме „Одисејада” (*Око нуле*, 65). У њему се сажимају два епоса, која се могу препознати у својој прадавној прошлости. Један је препознативљив у сваком времену – као олујни, агресивни нанос сваковрсних стварности, константна инвазија и освајачки поход, архаичног, периодично мењаног колективног мњења, стања духа уведеног у свакидашњост и рутине опстајања – спрам којег не стоји ништа друго до индивидуално, скровито место зебње, која је у поднаслову исте песме – посве одисејски – поистовећена са *стирахом од зубићка дома* – и сасвим песнички, лирски – исказана као *стирах од зубићка себе*.

Ове кључне равни „Одисејаде” могу се ставити у раван јунговских архетипова, а да се притом у њима, уместо универзалног наслеђа укоренењеног у представама и понашању, препозна не само прадавност овог проблема већ и жив тренутак савремености. Јер архетипско се у самој суштини не мења, оно опстаје, у одећи, бојама, представама надолазећих, нових времена, и у мрежама ове нове „појмовности” чини значењски најзнатнији део Анине књиге, коме је супротстављена једнако архетипска потреба за индивидуализацијом – стваралачки и лирски налог – бити ја. А у том чистом и дубоком лирском осећању почива и *Архетипиј сјасишћеља*, који се у једној од својих алтернација – пред овим горућим проблемом проналажења *дома у себи* – појављује као императив *самосјасења* – спасења бића које се опире наплавинама, поравнању и празнини које га угрожавају. У том архетипу се заправо крије поништење нуле – као брисања јединке, поништења смисла. Јер ако се сетимо револуционарног проналаска индијског математичара Брамагупте, који се усудио да 628. године „погледа у празнину и у њој види нешто – нови број”, онда ћемо препознати и двојно лице лирике,

писане од када је света, која у мисленој и емотивној зони, у томе *ништиа* види *нештио*, управо како овај математичар тумачи, док нула уз додатак неког позитивног броја – чини увек позитиван број. У поетском поимању Ане Ристовић тако би и недостатак или губитак страхова значио губитак вредносног спектра, *идентификације*, која се успоставља *да брани* било који позитиван број.

„Самоспасавање” тако добија пуно и шире значење – то је она отворена димензија виђења и спознаје света, која из тачке замрзнутости, нуле, прелази у слободан раст, у доживљаје и визије које надрастају задату, архетипску стварност, јачањем његове друге, опозитне стране. Управо та бујност сазнања, имагинације, сновића – оживљавање чудесног стабла из Тускула, у стваралачком бићу, које постоји, чак и невидљиво, стварношћу друге мреже архетипа потиснуто – постаје пресудно. У својој посебности и другачијости, оно је ту да ништа не затаји. Да открива и саопшти све што носи у бити, у корену и круни свог бића. У таквој мултиоптичкој визији, настаје, и утврђује се, лирски субјект Ане Ристовић. Он је у свакој тачки својих путовања жив, и довољно потентан, да својим унутарњим својствима региструје свет какав јесте, какав је био, реалан, и могућ, каквим га прижељкује *биће њесме*, дограђујући разгледницу, и празна места света, димензијама које види, осећа, имагинира. Попут Радојчићевог „пастира света”, који је трајна метафоре бриге, и наде, и живи у сваком песнику, а одлучујући је за песму, за архетипску њену мисију спасења, пренесену и у свест онога ко поезију чита, а која – уз властита и читалачка откровења – не може остати иста, непромењена, неувећана и неоплемењена. Освајачко и пустоловно из сажетка два велика епоса, у „Одисејади” Ане Ристовић тако се претварају у процес освајања смисла и лепоте, у свету онаквом који нам је дат, уз уверење да је заснивање дома света, чак и ововременој ери његове развејаности, могуће, ако је то освајање света у нама – притајени тријумф лирског Ја над празнином и задобијање тајанственог блага – овенчано формулом карверовског сазнања онога „што ме увећава”.

Али и онога што је у стваралачком бићу, које постоји, чак и невидљиво, стварношћу друге мреже архетипа потиснуто, али пресудно. У својој посебности и другачијости, оно је ту да ништа не затаји. Да открива и саопшти све што носи у бити, у корену и круни свог бића.

Стваралаштво, како је писао Гомбровић, конкретније, писање, није професија: „За писање су неопходни личност и виши степен духа.” Уводећи лик Гомборовича, као централни у стожерној песми нове збирке („Гомбровић у Тиргартену”), његово свакога дана и свакога часа друго Ја, које је једини, путујући посед „вечитог

и усамљеног странца”, који се након 23 године боравка у Аргентини нашао на једногодишњем стипендијском боравку у Берлину, песникиња заправо уводи тему уметничке слободе у савременом свету. Из позиције вечитог емигранта („сваки уметник мора, из многих разлога да буде емигрант”, писао је Гомбрович), она отвара пројекцију тог света, који се, и даље, како Анини стихови кажу, као и увек, „цепао и крзао / или по рубовима / или по средини утробе, као Берлин / две године након подизања зида”. Песникиња не може другачије да обоји ту чини се вечиту недосегнутост целине, и фрактура реалности, не само из аспекта историјске реалности, него из неопходности духовне супремације коју еманира визија слободног уметника, снажне осетљивости, у Гомборовича изнова рођене сваким његовим Ја, а ту, у Аниној песми, означене оном готово дирљивом и опипљивом драмом људског бића, затеченог међу рушевинама, где „један део тела увек жуди за другим”, оном жудњом коју „емиграција” – из стварности рушевина, историјом завршених а изнова започетих ратова новим оружјима, комерцијализацима, плебејством или одсуством духа – чини беспопштеним видом критике и презира, исказаним ничим другим до властитим, трајним избором странствовања, избором вишег и снажнијег *сћања* духа, у коме се чежња за освајањем слободе и једноставни ерос постојања спајају у разговор блискости, могућ, како кажу Анини стихови, тек када није преплављен ужасом при погледу на вечиту кривицу – на руке људи.

Уметност је, по Гомбровичу, уосталом, и „ни мање ни више” до приватна конверзација између две личности, оне која говори и оне која прима речи. Текст који је Гомбрович диктирао два дана уочи смрти, 22. јула 1969. године, објављен је најпре на енглеском у *Times Literary Supplement* од 25. септембра 1969, а на пољском у књизи Казимјежа Глаза, *Гомбрович у Вансу*, Краков 1989, Гомбровича, тог до краја живота доследног „аутсајдера” (што је заправо „човек који не жели да има било шта заједничко с политичким партијама, групацијама, удружењима, амбасадама”), води до саме сржи ствари. Текст је превела Бисерка Рајчић, и у њему се између осталог каже:

Уметност је приватна конверзација међу двома личностима: између оног ко говори и оног ко прима речи. Ни мање ни више.

И то нам намах враћа у сећање слику путујућег облака, који бива ухваћен можда једино разговором оно двоје младих из Анине песме из нове збирке („Облак један”), „испружених као на два рамена истог тела: / она на Маљену, он на суседном Повлену”: Тај

облак у покрету, ухваћен екранима два мобилна телефона, могао би за свакога од њих бити други облак, варка истоветности, али их „разговор два блиска бића” чини, из небеског океана издвојеним, једним облаком. Малим тријумфом обичности у свету пролазности, оних ситница којима су посвећене многе странице Гомбровичевог *Дневника*, његов поетски омаж „неважним стварима” у нашим животима, чији значај и „божански сјај” бива мерљив једино пламеном душе која их обасјава. Та мала божанства везују живот и поезију и најчудеснији су вид повезивања многоструких Ја у нашој природи, оне полифоније која се крије у коренским потребама бића, као у чудесном стаблу из Тускула. У непоткупљивом људском и стваралачком, ванвременом сну.

Без снажног, а привидно једноставног геста креативног прилицања трајном психоенергетском и духовном стваралачком изворишту, не би биле оствариве Анине песме о снегу у ципелама и ескимској мудрости, готово интуитивно, спонтано уведеној у кратке опаске о градњи куће новог доба, или свакад: „Слушај шта кажу Ескимима: / да би саградио добар игло / годинама мораш да носиш снег у ципелама” (*Животи на разгледници*, 65). А једнако тако да буде, у некој другој песми, и пустињска врелина песка, а остане опет исти, свагдашњи стваралачки жар. Не би без тих разговора са собом и обиља асоцијација и референци, које откривају подсвест и свест, биле могуће ни везе Апдајковог голубијег перја и птичијег трага у снегу Анине песме, ни њени диспути са Џојсом, који се за час претворе у присност разговора са мајком; нити прекорачење граница које деле женскост, и суптилност једног од лирских Ја, у свакидашањој упослености, од моћног и великог Створитеља, примакнутог, у Аниним визијама, једноставној слици – рендања црне роткве (истоимена песма, *Мејтеорски ошћад*, 89) у зимски дан, у ритмичним, истовременим потезима са Богом – просипању небеске белине и земне мркости, који подједнако чине стварност. Нити би била могућа она, чудесна у својој једноставности, песма о расцвалој трешњи пред прозором („Гледајући у дрвеће”, *Око нуле*, 73), која растапа окна овог и оног света, и ванпојамно јасно и присно обнавља разговор са оцем, онај од некад, из времена детињства песникиње и саме трешње, о заједничком удаху пролећног ваздуха, о нигде неспоменутој, али у подтексту песме, као и читаочевом доживљају, тако снажно рекапитулираној стварној стваралачкој филозофији Александра Ристовића, која је оживљена једноставношћу и присношћу Аниног стиха и вишезначењском посветом Оцу, и Учитељу, која укида границе између Овде и Тамо.

У тој енергији лирског субјекта и њеним свакад новим поводом оживљеним а већ заборављеним моћима, садржана је и ревитали-

зујућа снага уметности, поезије, она која превазилази све границе, и враћа се попут свемоћне крошње стабла из Тускула, да распе нова светла над овоземаљске сутоне. Али и на сазнање које допире до читаоца, да је могућа, увек изнова, та „вечност”, и свесдржајна снага стваралачке енергије, рекапитулирана, оживљена, погурана унапред, у нови тренутак и савремени израз, сажета поетским гласовима новог доба, и сваког тако особено и сигурно, разнострано грађеног и поузданог ствараоца окрепљујуће свежине и мудрости, какав је Ана Ристовић данас.

То показује и слободан проход изхеђу поетских форми и жанрова којима се Ана посвећује, спремна да поетски говор мења по захтевима унутарње природе свог говора, уједно усмеравајући ка њему сву ширину савременог поимања лирског дискурса. Тако су и њени необични прозни записи о стварима којих више нема („Књига нестајања”, *Кораци*, год. 51. бр. 10/12, 2017, 5–12), узели, у њеним новијим рукописима и стварању, више маха, настављајући ове почетне кратке повести из сећања и непосредних сведочења оних који говоре о њима као о заборављеним предметима свакидашње употребе, који данас већ делују као објекти из других свемира, што допиру до нас као путници кроз време – свеједно што су, попут првина електронских справа, били уникатни и незамењиви готово јуче. Пратећи њихово увелико измењено потомство, као наследнике врсте, преобликоване у најсавременије и једва препознатљиве форме, или супституте који их још брже потискују из ранијих постојања, чувајући једино функцију, оперативност, покренуту електронском брзином, притиском на дугме, у енергетским паковањима, дизајну и иконографији сваког наступајућег тренутка, који бришу из меморије чак и изглед својих далеких праузора, Ана Ристовић исписује своју поетску причу о одлици сваке наступајуће савремености – брзом заборављању.

Њено поетско чуло, међутим, у историја предмета за свакодневну употребу граде и њихову својеврсну *генеалогију*, која је уписана у наша властита породична стабла, а то већ, и без утилитарног контекста у коме их најчешће видимо, враћа ароме и боје, дух, културу и обичаје различитих времена, породичног живота, данас изгубљене суседске блискости која подразумева и навике позајмљивања или размене ових љупких, неприметних и важних пратилаца свакодневице, *микросредину* заборављеног „комшилука” и интимног пријатељовања, у којој су ствари из личног и породичног власништва могле ићи из руке у руку, не изгубивши ништа од својих врлина – напоротив, ширећи таласе присности и добре енергије међу онима које су повезивали својом корисношћу, неопходношћу, и пријатељском услужношћу. Једноставном блискошћу,

исказаном једноставно, и без речи, као што је разговор две столице из предсобља, по којима је названа песма из нове Анине збирке.

Уверљиве, поткрепљене описима из још живог албума слицица и меморије, ове цртице се појављују као лутајуће епизоде романа о пролазности и само срећна комуна оних који их призивају у памћење, и преносе из једне епохе у другу, чинећи да остану и више од ефемерија – оно што јесу – са-учесници велике животне приче опстајања и напретка, судеоници у стварању и оснажењу творачке моћи ума, и дела руку, саборци и помагачи у савладавању препрека и прескакању препона свеукупне трке човечанства много више и пре од суме данашњих неопходности, која пребрзо постаје „неко будуће гробље”, све више наликујући колапсу, пред увек присутном, претећом силом таме, што надире испод кућних врата у кошмарним сновима, или драматичној слици могућих немоћи и предаји у укупном ходу кроз време.

У чаровитим, јединственим записима Ане Ристовић, из лирске архиве сећања, необично свежим сликама и стилем, Ана Ристовић неретко апострофира не само часове историјских мена, чију вртоглавост чак и у кратким временским распонима одрастања бележи дневничка свеска младе особе, већ се у њима чита и историја предмета уписана у животно искуство, и карту за будућност – невидљиву *личну картицу* особе способне да види и чита шта стоји иза говора ствари. Тако у овим записима Ана Ристовић неретко бележи готово сентенциозне пасаже дубљег, рефлексивног набоја. У причи о петролејки, из наведеног текста, то је наоко хуморно питање шта радити када само она светли у тами, у време рестрикција струје, оскудне и штедљиве фазе развоја једне младе социјалистичке земље, а у соби је притом хладно – „и када је једино важно што можеш чути глас друге особе крај тебе”, и када се покаже да је у ствари *управо то оно што је најважније*. Или када у историји брзо превазиђених електронских помагала, попут флопи-диска, на свој начин, у духу мале лирске филозофије, ауторка објашњава ону брзу линију свакодневних сналажења познату у електронској форми као „short-cut”, а завршава своју цртицу једним превасходним питањем из чијег контекста расту важне димензије њеног певања, и мишљења: „Шта ћемо тек моћи да пренесемо сутра на обалу на којој никада нисмо били? И којом пречицом ћемо тек стизати до нас самих.”

Управо таква, динамична и рефлексивна, поезија Ане Ристовић, током готово четврт века, у свакој фази свог пре/обликовања, и сваком песмом, подстиче другог и другост себи, и са свом отвореношћу путника овог доба и овог глоба, готово спонтано, истовремено повлачи невидљиве трасе ка другости заборављеног, ка

неком живом и пулсирајућем стваралачком изворишту. У аури њене песничке појаве и чина постоји стална, неизговорена, непатетично и готово несвесно призвана спона са светом свејединства. Оног који су фасцинантно евоцирали великани попут Збигњева Херберта или Јакобсена, али и песници ближи данашњици, попут Адама Загајевског или Еве Зоненберг, у својим потрагама за великом хармонијом. Ни у једнога од њих, посебно не у поезији Ане Ристовић, то није потреба се врати прошлост, колико да се укупним песничким сензибилитетом, и песничком опсервацијом протичућег времена и насталог тренутка, оживи креативно језгро вишеструких могућности, *сйваралачки оийтимум*, који је извориште стваралачке слободе и различитих форми, да се његов тајновити потенцијал наслути и држи у снази, која ће поезију уздићи до говора језика и бића, активирањем онога што је неискоришћено, и непресушно.

У броду несталом пре више векова, из њених шведских записа, неизговорени акценат није на потонулом, већ на ономе што може испливати као прича о вечитој опасности, али и о трагу, преживелом у времену, чији се неми говор може и мора прочитати. Возач аутобуса који подсећа на Сиорана из новије песме – има ли боље слике двојства – (онога у судбини путника превожених попут вреће кромпира, чија властита нехајност може бити једнако фаталног исхода, или разумљива, као њихов страх од вратоломне вожње), сабраног у двојности која је опхривала самога Сиорана, а која је древна, и неуништена, и радо насељава свако време, и свакога од нас. Тако једна филозофска потка постаје сасвим могући план модерних осветљења постојања, а пртљак необичних спрегова и подстицајних опсервација, на сваком путовању и у сваком тренутку, бива и оживљено свеприсуство креативног потенцијала, додатни разлог да се путује даље, и изговара другачије новост реминисценција и животних крокија, пред чијим се снажним и упечалјивм спрегом повлачи празнина.

У песмама Ане Ристовић непрекидно је присутна та ивичност, невидљива граница бојазни, којој подтекст чине слике из тајнописа – са свешћу шта би оне могле и значити и бити. Попут захвата у два света, од којих је један осликан у трену, а други пратећи, као вид опомене да владање туристичким мапама, електронским геџетима, напокон и лозинкама који чине приступницу у савремени свет, нису увек решење – да постоји спрам тога и нешто тако једноставно, опомињуће и оплемењујуће попут старинског обећања – моћ и могућност заборављених својстава самог говора, отиска суштина, људске душе.

Прелепа је стога Анина песма „Чврсто за реч” (*Руке у рукама*), која говори о човеку који чека московски метро, а и у том брзом превозу непрекидно чита („као да је књига из руку му израсла / не диже поглед од слова / као да су тамом / његових зеница штампана // И улази у пристигли метро / не држећи се за шипку / већ само за реч”) и која као да обнавља научно доказани генетски упис слике и речи у наше бивство, у одбрамбену и окрепљујућу његову суштину. Као што и завршетак Анине Беседе поводом Награде „Десанка Максимовић”, који сведочи о данас потиснутим књижа-рама, као о силаску у подземни свет – што сасвим песнички логично, и уверљиво, апострофира тако реалистичан, и у исти мах тако метафоричан чин изношења на светлост дана блага које оличава Књига. Као што и припадност целог стваралачког бића ове песникиње, видљиво у дневницима читања, исписаним у њеном стваралачком сазревању и пуној припадности књижевном наслеђу модерности које ју је формирало, а коме и данас, и ван граница наше литературе и сама припада, најверљивије сведочи о вредности тог улога – и вере у Реч, и Књигу.

Нешто сасвим лично, што јесте најснажнији покретач сфера лирике, из читавог стваралачког пута Ане Ристовић, осветљеног чудесним лантернама детињства, ликовима оца, и мајке, читаве генеалогичке смисла откриваног путовањима кроз свет, и књижевност, претала се такође у пресудни значај ових порука, исказаних дирљиво лепим, и пуном аутентичношћу лирског записа наглашених порука једне од најлепших песама збирке *Руке у рукама* – у поетичком смислу, једне од најважнијих у њеној поезији – оправдавајући и назив књиге, али и смисао не само непосредних веза између мајке и кћери, преноса чистих матичних ћелија израслих из једног бића у друго, већ и смисао стваралачког преноса великог трезора песме – из руке у руку, од једног нараштаја другом. У дивној и прећутној, а речитој сагласности у замишљеном дијалогу мајке и кћери („осмехнеш се крајичком мог осмеха / кажеш / кажем / кажеш”), уписана је и најснажнија порука свих прошлих али и садашњих тестаментарних одлука, једног посебног наслеђа – стваралаштва: „пиши, / ништа друго није важно, // и кажем: и тад и сад и увек / свуда над и под овим облацима / држим те и држаћу те за руку заувек. // И пишем”. Што нас изнова враћа и тестаментарном запису Витолда Гомбровича:

Књижевност не може претендовати на слављење науке, али без књижевности нико не би сазнао каква је приватна стварност човека, коме за изражавање себе није потребно ништа осим оловке и листа хартије.

Онај блесак, дакле, препун сазнања и емотивног блага, читаве ванисторијске историје, у једном трену, на длану, који засија из поетичког записа Анине песме: „Кад напишем песму, / упали се светло”.

Тако ова необично остварена пуноћа чини поетску појаву Ане Ристовић упадљиво другачијом у односу на време у коме се јавила и у коме ствара. Истовремено, то је заправо свевремена модерност естетичког, призвана и оживљавана креативним духом. Прст у око празнини. Или онај покрет руке који скида маглу, у песми сажетих и спрам туристичких похода сасвим другачијих видика („All inclusive”, *Руке у рукама*). Стваралачки подстицај и потпуно покриће подсећања на Биће, враћања истинској снази и пуном обујму Речи. Чак и када је неизговорена, она је нечујан, невидљив траг меморије, што представља стваралачки говор, и одговор по себи. Моћ речи. Пораз празнине. Прихватање себе и васколиког света, у цепном издању – у песми живота, двојних извора: путовања „мало по својој соби, по својој глави”, „по сликама већ вам знаним. / Кроз људе за које / годинама тврдите да су део вас, а о њима / не знате ништа”. „Фотоапарате и мобилне телефоне / заборавите Памтите нешто више од самог себе. (...) Видећете, коначно оно / што никада не видесте: (...) / Трун у туђем оку. Отисак стопе у блату. / Кишу на прозорском стаклу”.

У вечитој чежњи бића песме и постојања, у поезији Ане Ристовић сама песма се појављује као двоструко оверена стварност, која расте у бескрај значења, у сам живот смисла: „И свет у зрну песка, и небо у дивљем цвату. // И бескрај на длану руке. И вечност у једном сату”.

(Одломак из обимнијег есеја)